

Een bitter lustrum

gepubliceerd in *De Morgen*, 11 september 2006

Het is een bitter lustrum, 11 september 2006. De beelden, geluiden en herinneringen aan wat op die zonnige dinsdagochtend 5 jaar geleden aan de Amerikaanse oostkust gebeurde, blijven ons achtervolgen. Een grote meerderheid van zowel de Amerikaanse als de Europese bevolking vindt vandaag – zo blijkt uit de meest recente transatlantische opiniepeiling van het *German Marshall Fund* – de terroristische dreiging “extreem belangrijk”. De schokgolven van ‘9/11’ werpen echter niet alleen diepe schaduwen vooruit in ons aller psyche. Niet minder dramatisch is de evolutie van het Amerikaanse buitenlands beleid geweest, en de reacties hierop elders in de wereld. *Il faut le faire*: na de wereldwijde golf van solidariteit met Amerika in het najaar van 2001 (*Le Monde* blokletterde “Nous sommes tous Américains”), heeft vandaag de dag het anti-amerikanisme recordhoogten bereikt. Blijkens de voornoemde opiniepeiling is 77 % van de Europeanen het oneens met het Amerikaanse buitenlands beleid. De pro-Amerikaanse houding van de bevolking in verscheidene Europese landen die traditioneel sterke transatlantische partners zijn, ebt weg. In juni bleek in een opiniepeiling (Harris, in samenwerking met de *Financial Times*) zelfs 36 % van de ondervraagden de V.S. als de grootste bedreiging te zien voor stabiliteit in de wereld.

Hoe is het toch zo kunnen lopen? Het komt voort uit een aaneenschakeling van Amerikaanse beleidsdaden sedert 2001 die het “morele kapitaal” dat de aanslagen ten voordele van Amerika creëerden in een mum van tijd hebben doen wegsmelten: een oorlogsdiscours (*the war on terror*) dat alle oppositie het zwijgen oplegde en de macht van de president op nooit geziene wijze maximaliseerde; een openlijk misprijzen voor internationale instellingen (zoals het passeren van de VN bij de invasie van Irak in maart 2003, maar ook een verbeterde strijd tegen het nieuwe Internationale Strafhof sedert 2002); de horreurs van gevangenissen als Guantanamo Bay en Abu Graib, om nog niet te spreken van de geheime detentiecentra waarvan de regering-Bush pas de afgelopen week het bestaan heeft toegegeven; het creëren van een rechtsvrije ruimte met clandestiene ontvoeringen, mensonterende ondervragingstechnieken, “outsourcing” van foltering en uitholling van internationale humanitaire en mensenrechtenstandaarden middels begrippen als “unlawful enemy combatants” en uitzonderingsprocedures als de speciale militaire commissies ... Men zou voor minder de enige overblijvende supermacht gaan wantrouwen. Hoe kan Amerika zo nog moreel leiderschap claimen?

Diezelfde periode heeft ons geleerd dat de instellingen van de nationale, maar ook van de internationale rechtsstaat, een vitale rol blijven spelen, niet enkel in het versterken en verfijnen van de strijd tegen terrorisme en extremisme, maar ook in het bieden van weerwerk tegen ongebreidelde regeringsmacht. In juni van dit jaar oordeelde het Amerikaanse federale hooggerechtshof dat de regering-Bush zijn bevoegdheden te buiten was gegaan bij het uitwerken van de procedure van “militaire commissies” die Guantanamo-gedetineerden moesten berechten: de regering had de Amerikaanse Grondwet maar ook de Conventies van Genève – luttele jaren voordien door Donald Rumsfeld als verouderd afgedaan – geschonden. Het Amerikaanse Congres biedt vandaag de dag sterker weerwerk dan enkele jaren terug bij het aannemen van nieuwe antiterrorwetgeving. Ook op het internationale toneel moet Amerika verantwoording afleggen: in het voorjaar nog kreeg het zeer kritische opmerkingen vanwege het VN-

Comité dat waakt over de eerbied voor het Folterverdrag. Op het politiek-diplomatieke niveau is in dit verband een zeer belangrijke rol weggelegd voor een unisono optreden van de Europese Unie en de Europese bondgenoten van de V.S.: enerzijds dienen zij in een kritische dialoog met de V.S. de gemeenschappelijke waarden te cultiveren waarop de strijd tegen het terrorisme is gesteund, anderzijds moeten zij voortdurend de moed opbrengen om excessen in die strijd die een democratische rechtsstaat onwaardig zijn, aan te klagen. Dat dit effect kan hebben, is op de laatste Europees-Amerikaanse Top van 21 juni van dit jaar gebleken: nadat de Europese ministers van buitenlandse zaken eind mei eenparig een “press line” hadden aangenomen waarin zij aangaven dat de strijd tegen het terrorisme met eerbied voor de mensenrechten en humanitaire standaarden moet worden gevoerd en Guantanamo Bay een anomalie noemden, maakte president Bush op de Top bekend dat hij het programma wou stopzetten. Als Europa wil, kan het via zijn buitenlands beleid een niet te onderschatten impact hebben op de V.S., op vele andere landen en op de Verenigde Naties om de strijd tegen het terrorisme op een humane wijze te voeren en te voorkomen dat een – op zich volkomen terechte – bezorgdheid voor veiligheid uiteindelijk leidt tot een meer repressieve en minder vrije wereld. Zoals Abraham Lincoln al zei: “those who are ready to sacrifice freedom for security ultimately will lose both”.

Jan Wouters

De auteur is gewoon hoogleraar internationaal recht aan de KULeuven en voorzitter van de Vereniging voor de Verenigde Naties